

Reflexions de futur. La Universitat post-COVID-19

FORMAR
TRANS-
FORMAR

A quins reptes s'enfronten les universitats després de la crisi de la COVID-19? Quin rol ha de jugar l'educació superior a partir d'ara? Quins són i com cal afrontar els desafiaments de la nova era? Com s'han d'adaptar a la transformació digital? Quin ha de ser el model de recerca?

La universitat canvia i la UOC, com a primera universitat 100 % en línia del món, comparteix, per mitjà de les reflexions dels seus portaveus, professorat i investigadores i investigadors, el debat sobre quin ha de ser el full de ruta.

L'evolució imparable de l'educació superior

Carles Sigalés

Vicerector de Docència i Aprenentatge de la UOC

[Article publicat a ctxt el dia 27/07/2020](#)

El sector educatiu ha estat, sens dubte, un dels més afectats per la pandèmia provocada pel SARS-CoV-2. Segons la UNESCO, el mes d'abril passat prop de 1.600 milions d'infants i joves al món estaven fora de les institucions educatives a conseqüència dels confinaments. En tots els nivells educatius s'ha intentat paliar el tancament dels centres amb la implantació d'alternatives docents mitjançant l'ús de les tecnologies digitals, cosa que ha donat lloc a l'anomenada «docència remota d'emergència». El balanç, després d'aquests mesos, és desigual. Per a alguns, la pandèmia ha obert la possibilitat de descobrir tot el potencial de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) per a l'educació i ha permès accelerar projectes de transformació que fins ara havien progressat lentament. Per a d'altres, en canvi, l'experiència ha servit per posar de manifest les mancances de l'educació *online* i per reclamar un retorn ràpid a la presencialitat de sempre com a única via per garantir una educació completa.

En primer lloc, penso que cal puntualitzar que l'experiència de substitució de l'educació presencial viscuda aquests últims mesos no es pot comparar amb el que realment és la formació *online* de qualitat, ja que la majoria de les institucions educatives no tenien els mitjans, ni la preparació, ni el temps suficient per garantir-la. Tot i això, moltes

experiències han estat reeixides i han permès a l'alumnat de tots els nivells mantenir la connexió amb el seu procés formatiu en condicions força dignes.

Però mirem d'anar més enllà de la pandèmia. El debat sobre el paper i l'abast de la formació *online* ja era sobre la taula molt abans. En general, es tendeix a contraposar o comparar, de manera una mica maniquea, la formació presencial amb la formació *online*. Són metodologies de formació diferents amb fortaleces i debilitats diferents, per a públics també diferents. Durant el tancament dels centres educatius, la tendència a voler imitar la presencialitat utilitzant entorns de comunicació virtuals ha propiciat un gran cansament, de la mateixa manera que els sistemes de teletreball adoptats durant el confinament han resultat ser més rígids i esgotadors que l'assistència diària a l'oficina. Males pràctiques en moments molt difícils.

No obstant això, les tecnologies digitals permeten la configuració d'una gran varietat d'ecosistemes d'aprenentatge en els quals la relació presencial i la digital, la comunicació oral, l'escrita i l'audiovisual degudament combinades poden enriquir la docència i l'aprenentatge dins i fora dels centres educatius: a les llars, a la comunitat i a tot arreu on hi hagi una connexió a internet. Podríem dir que presencialitat i

L'evolució imparable de l'educació superior

virtualitat formen part d'un contínuum en què diferents proporcions de cadascuna donen lloc a ecosistemes més o menys apropiats, en funció del propòsit educatiu.

Aquests dies s'han sentit veus que clamaven contra la virtualització de l'educació bàsica, sense tenir en compte que durant diversos mesos no hi ha hagut cap més alternativa. En efecte, no té cap sentit pensar en una escola principalment virtualitzada en etapes en què la socialització, les vivències i el descobriment del món físic tenen tanta importància. No obstant això, fins i tot en aquestes etapes, la població infantil i juvenil es podria haver beneficiat més de les tecnologies digitals si haguessin tingut una presència més regular a les aules i, sobretot, en el repertori de recursos que habitualment emprava el professorat. La formació escassa en competències digitals per a la docència i la falta de mitjans entre l'alumnat i els centres educatius han passat factura.

En l'educació superior la situació és diferent. En el curs 2018-2019, el 15 % de la població universitària espanyola ja seguia els seus estudis en universitats no presencials. La majoria d'aquests estudiants han pogut superar aquests mesos de confinament amb molta més normalitat. Amb vista al pròxim curs, totes les universitats presencials estan enllestits plans de contingència per fer front a possibles restriccions d'accés a les aules a causa de nous rebrots, alhora que identifiquen les oportunitats que la digitalització sobrevinguda els pot aportar.

L'adopció de models híbrids pot ser beneficiosa per al futur de la universitat, en la mesura que s'encerti a l'hora d'establir què cal fer de manera presencial, què pot resultar més convenient i productiu fer per mitjà

d'entorns virtuals d'aprenentatge i com es pot organitzar i governar tot això. Una tasca difícil que té, a més, l'oposició d'una part de la comunitat acadèmica, que veu en la virtualització una amenaça per a certs valors universitaris. S'argumenta que la institució universitària s'ha de mantenir íntegrament presencial, que en els seus espais informals es forja la reflexió i la sociabilitat de la comunitat universitària i que en la comunicació cara a cara hi ha l'essència del magisteri i de la formació integral, mentre que la virtualització obre la porta a una universitat massificada, mercantilista, pensada com a fàbrica per al consum de títols.

No seré jo qui negui les bondats d'una universitat presencial que es pugui permetre un tracte personalitzat als seus estudiants quan disposen de tot el temps i de les millors condicions. Però em temo que aquesta no és la situació habitual de la presencialitat, o almenys no és l'única. La realitat ens ofereix escenaris molt més massificats, en els quals l'estudiantat amb prou feines pot interactuar amb el professorat i en què prevalen lliçons magistrals dictades de manera homogènia per a un públic molt heterogeni, el qual pren apunts com pot per elaborar posteriorment els treballs o preparar els exàmens sense gaire ajuda.

Només si acceptem que la formació universitària s'ha de mantenir com una formació per a una minoria selecta podem imaginar un futur exclusivament presencial. L'objectiu número 4 dels objectius de desenvolupament sostenible de l'Agenda 2030 promoguda per les Nacions Unides advoca, en tot cas, per una cosa ben diferent: garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a

L'evolució imparable de l'educació superior

tothom. Això vol dir estendre l'educació superior a una majoria de la població i mantenir aquesta població formada al llarg de la vida. Una tasca per a la qual faran falta tots els recursos universitaris disponibles, i molts més. I, per descomptat, una reorganització del sistema universitari en el qual cada institució haurà de definir la seva estratègia i trobar el seu lloc.

És evident que l'activitat educativa també és una activitat econòmica, en què corporacions i fons d'inversió busquen nous beneficis. Caldrà tenir-ho en compte. Però no és menys cert que el negoci en educació no afecta només la formació *online*, sinó totes les modalitats. La diferència no rau en la modalitat, sinó en el propòsit: hi ha ànim de lucre o vocació de servei públic?, s'aposta per la qualitat o prevalen altres objectius?, es busca l'impacte social o s'adreça només a les elits?, s'ofereix una experiència universitària completa o es venen títols a baix cost? És cert que la formació *online* permet models més escalables que poden resultar particularment atractius per als qui busquen negocis amb un retorn ràpid, però també és cert que amb la formació *online* s'aconsegueix més extensió de la cobertura, cosa que resulta particularment interessant quan l'objectiu és portar la formació universitària als segments de la societat que fins fa ben poc tenien poques oportunitats d'accedir-hi.

A l'Estat espanyol, per exemple, en termes d'inclusivitat, universitats com la UNED i la UOC acullen els percentatges més elevats d'estudiants amb diversitat funcional. I és que el públic que avui s'acull a la formació *online* és molt variat: persones que no van tenir l'oportunitat de començar o acabar els estudis quan tocava, persones que viuen

en zones allunyades dels centres universitaris presencials i, sobretot, persones adultes que treballen, tenen obligacions familiars i necessiten formar-se al llarg de la vida. Per a aquestes persones, que ja van tenir una experiència educativa presencial àmplia, la formació *online* de qualitat esdevé una alternativa esplèndida que els dona la flexibilitat necessària per compatibilitzar totes les seves activitats. Moltes no necessiten títols, ja els tenen. Necessiten continuar aprenent, ocupen posicions professionals d'alt nivell i són molt exigents amb la formació que reben. I a tota aquesta varietat cal afegir-hi en els últims anys un interès creixent d'estudiants joves que veuen en la formació digital un atractiu més gran que en la presencialitat. Potser això resulta incompreensible per al professorat de la meua generació, però si no es produeix una revisió profunda del que avui significa la presencialitat, les aules tendiran a buidar-se.

25.uoc.edu